

2. Немов Р. С. Психологія. Посібник для студентів ВНЗ / Р. С. Немов. В 3 кн. Кн. 1. Загальні основи психології. Рівне : «Вертекс», 2002. С.534.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-312-5-11>

**SPECIFICS OF EDITING IN PREPARING
FOR THE PUBLICATION OF EDUCATIONAL
AND FICTION LITERATURE PRINTED IN BRAILLE
FOR PUPILS WITH VISUAL IMPAIRMENTS**

**СПЕЦИФІКА РЕДАГУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ
ДО ВИДАННЯ ОСВІТНЬОЇ ТА ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ,
ЩО ДРУКУЄТЬСЯ ШРИФТОМ БРАЙЛЯ ДЛЯ УЧНІВ
ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ**

Serputko H. P.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Doctoral Student at the Department of
Ophthalmopedagogy and
Ophthalmopsycology Special and
Inclusive Education Faculty
Ukrainian State Dragomanov
University
Kyiv, Ukraine*

Серпутько Г. П.

*кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри
офтальмопедагогіки та
офтальмопсихології факультету
спеціальної та інклюзивної освіти
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Редагування освітніх і художніх видань є, передусім, сферою видавничої справи, що перебуває на перетині філологічних і педагогічних галузей знань. Адаптація, підготовка та редагування видань у доступних форматах, зокрема рельєфно-крапковим шрифтом Луї Брайля із залученням спеціальних адаптивних програм, вимагає ґрунтовних знань зі спеціальної освіти – тифлопедагогіки.

До освітніх видань відносимо передусім: підручники, що є основними засобами навчання школярів, навчальні посібники для учнів, словниково-довідникову літературу. Художня література, що видається для дітей шкільного віку, також потребує особливої уваги як педагогів,

так і видавців, оскільки вона має бути бездоганно оформленою, як і освітня література, призначена безпосередньо для навчання.

На першому етапі фахівцеві-тифлопедагогу потрібно здійснити оцінку та, у разі виявлення необхідності, провести ґрунтовну адаптацію видання до можливостей належного сприймання навчального матеріалу незрячими учнями. Необхідність адаптації освітніх видань є набагато вищою, порівняно із художньою літературою, що видається шрифтом Брайля для незрячих школярів.

Адаптація – змінює характер подачі матеріалу, не змінюючи зміст або концептуальну складність навчального матеріалу [1]. Адаптація застосовується майже до 100% освітніх видань.

Як ми вже зазначали у попередніх матеріалах, аналізуючи підручники для школярів із порушеннями зору, «зміни (адаптації)» зазнає лише форма викладу навчального матеріалу, яка має бути доступною для учнів із порушеннями зору. А це, в свою чергу, залежить від зорових можливостей учнів та особливостей сприймання навчального матеріалу. Таким чином, підручники для незрячих школярів та учнів зі зниженим зором видаються на основі загальноосвітнього підручника для певного класу з відповідного навчального предмета і потребують ґрунтовної адаптації фахівцем-тифлопедагогом форми викладу основного матеріалу, вправ, завдань, зображень тощо, без зміни змістового наповнення підручника. І друкуються підручники для незрячих учнів рельєфно-крапковим шрифтом Брайля, доступним для сприймання на дотик» [2, с. 97].

Після адаптації фахівцем-тифлопедагогом форми викладу матеріалу книги потребують підготовки до видання, у якій можна умовно виділити кілька основних етапів:

1. Переведення тексту у спеціальний формат друку рельєфно-крапковим шрифтом Брайля за допомогою спеціальної програми Duxbury та поділ цілісного контексту на книги. На етапі підготовки також здійснюється й аналіз розміщення тексту на сторінці, який потім контролюється і піддається коригуванню на наступному етапі редагування тексту.

2. Під час редагування, на відміну від попередніх етапів, йде робота з кожною конкретною книгою, а не, скажімо, підручником загалом. Проте, ніколи не слід забувати, що кожна окрема книга є частиною цілісного контексту, твору, його початком чи продовженням. Етап редагування розпочинається з оцінки поділу тексту на розділи, параграфи, частини тощо, загальної оцінки структурної побудови книги.

Редагування тексту при підготовці книг, що друкуються шрифтом Брайля, може здійснювати не лише тифлопедагог, на відміну від етапу адаптації, але й філолог чи просто людина, яка володіє високим рівнем грамотності, однією з основних вимог є володіння шрифтом Брайля. Хоча у програмі Duxburgі забезпечується й можливість відображення тексту звичайним плоскодруком, але це не дає цілісного уявлення про контекст, особливості розміщення тексту, його поділу тощо, тому володіння шрифтом Брайля разом із високим рівнем грамотності є основними вимогами до людини, яка здійснює процес редагування літератури, що друкується шрифтом Брайля. Процес вичитування та редагування можуть здійснювати також і незрячі редактори.

Докладніше звернемо увагу на те, які ж особливості спостерігаються в процесі редагування літератури, що друкується шрифтом Брайля для незрячих школярів, окрім власне виправлення помилок.

Перш за все редакторів слід звернути увагу на правильність поділу тексту книги на абзаци, тобто звірити з оригінальним виданням поділ тексту на абзаци, оскільки при програмному переведенні тексту в символи шрифту Брайля абзаци можуть не відобразитися або відобразитися неправильно. Крім того, у виданнях, що друкуються шрифтом Брайля, наразі прийнято робити подвійний абзацний відступ, щоб дитині легше було на дотик ідентифікувати абзац. Особливої уваги редактора вимагає оформлення діалогів та прямої мови, оскільки при програмному переведенні тексту у символи системи Брайля часто порушується правильність відображення відступів, за дотриманням яких слід ретельно слідкувати. Адже неправильно оформлений діалог або недоречно вжитий розділовий знак може засвоюватися дитиною як орфографічна чи граматична норма, що у подальшому призводитиме до погіршення рівня грамотності незрячих людей. Слід також звернути особливу увагу на довжину рядка і поділ слів на склади при перенесенні. Як правило, у програмі виставляється відповідна кількість символів у рядку, скажімо 28, відповідно до цієї кількості здійснюється й поділ слів, що переносяться, але він не завжди буває коректним, наприклад: *зіп-сувати, відре-монтувати, вир-вав, телес-коп, пок-ласти* тощо. Слід зазначити, що повністю уникати переносів слів не можна, бо у дітей мають сформуватися навички переносу слів та засвоюватися правила переносу. Передусім при оформленні переносів слід враховувати кілька факторів: 1) довжину рядка, щоб не залишалося багато вільного місця; 2) правила переносу; 3) поділ на значущі частини слова. Трапляються й випадки, коли поділ слів є надмірним і небажаним, наприклад, *кого-не-будь*.

Чи не найбільш дискусивним, а тому й складним у навчанні грамоти незрячих учнів та практиці редагування текстів шрифтом Брайля, є специфіка відображення заголовних літер. Досить тривалий час у кириличній традиції письма шрифтом Брайля великі літери не позначалися ні в освітній, ні в художній літературі, хоча для їх позначення існує спеціальний знак. Проте, досить слушно педагоги і громадськість почали звертати увагу на те, що рівень грамотності незрячих учнів від читання таких текстів знижується. У практиці видання текстів латинкою позначення великої літери постійно зберігалось відповідно до правил правопису тої чи іншої мови. Досить нещодавно (з 2014 року) спочатку в освітніх, а пізніше й у художніх виданнях на основі кириличних текстів здійснюється позначення великих літер за допомогою спеціального знака. Однак, оскільки практика відображення великих літер у кириличних текстах, надрукованих шрифтом Брайля, перебуває на стадії становлення, то виникають і дискусії та постає необхідність нормативного закріплення та стандартизації основних випадків.

Наведемо, наприклад, деякі випадки, що стають проблемними під час редагування текстів шрифтом Брайля. Для відображення заголовків програма Duxbugi, заснована на стандартах друку латинкою, пропонує подвійне вживання знаків великої літери перед кожним словом, написаним прописними літерами. Тоді, як у кириличному друці поки переважає написання заголовків з першої великої літери, без необхідності вживання подвійного символу. Описаний вище спосіб уживання подвійного символу великої літери застосовується і на позначення абrevіатур, проте українські редактори стоять, здебільшого, на позиціях необхідності вживання символу великої літери перед кожною буквою абrevіатури, що відповідає правописним нормам і є більш зрозумілим для незрячих читачів. Тому формування та унормування у подальшому основних правил зі спеціального друку та видання літератури шрифтом Брайля є необхідністю, що має й вагому освітню доцільність.

Література:

1. Інструктивно-методичний лист МОНмолодьспорт «Організація інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 18.05.2012 № 1/9-384. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29627/
2. Serputko H.P., Fedorenko S.V., Fedorenko M.I. Formation of psychological readiness of teachers to implement educational innovations: The role of psychology and pedagogy in the spiritual development of modern society, July 30-31, 2022. Riga, Latvia. S. 95-98.